

บทละครในเรื่องอิเหนาตอนดราม่าแปลจนถึงเข้าห้องจินตหรา: พระราชนิพนธ์อิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ก็เพิ่งค้นพบ¹

ธำนิรัตน์ จิตฺตภริ²

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทละครในเรื่องอิเหนาตอนดราม่าแปลจนถึงตอนเข้าห้องจินตหราที่ผู้วิจัยค้นพบในหอสมุดแห่งชาติว่าเป็นส่วนของกวีคนใด ผลการศึกษาเปรียบเทียบบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้กับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอิเหนาทั้ง 6 ตอน เรื่องรามเกียรติ์ และเรื่องอุณรุท พบว่าบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่กำลังศึกษานี้มีลีลาการใช้ภาษาและลีลาการแต่งอย่างเดียวกันกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และมีเนื้อความเชื่อมต่อกันสนิทกับตอนเข้าห้องจินตหราในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ทำให้สันนิษฐานว่าบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้น่าจะเป็นบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่ขาดหายไป ทำให้บทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ที่เหลือตกทอดมามีมากกว่า 6 ตอน

Abstract

This paper aims at studying the episode from Dorasa immolated herself to the episode that Inao took Chintara to be his in Bot lakhon nai reung Inao that was just discovered in the national library in order to find out the poet. From the comparative study with Bot lakhon nai of King Rama I which are Inao left to the present six episodes, Ramakien, and Unarut, it is found that this discovered episode shares the literary style with Inao, Ramakien, and Unarut of King Rama I. Also, the episode that Inao took Chintara to be his in this discovered episode combines with the same episode in Bot lakhon nai reung Inao of King Rama I. This discovered episode, therefore, can be considered as one of the missing episodes of Bot lakhon nai reung Inao of King Rama I.

¹ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงบทความนี้จนสำเร็จ

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทละครในเรื่องอิเหนาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันมี 2 ส่วนวนคือ ส่วนวนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และส่วนวนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

บทละครในเรื่องอิเหนาส่วนแรก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เหล่ากวีราชสำนักรวบรวมและแต่งซ่อมบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับกรุงเก่าพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าหริณรังษิณีซึ่งขาดหายกระจัดกระจายไปในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 โดยพระองค์ทรงเป็นผู้ตรวจแก้ไข แล้วตราเป็นบทพระราชนิพนธ์ไว้เป็นต้นฉบับสำหรับพระนคร ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงนำบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับนี้มาทรงขัดเกลาปรับปรุงใหม่ตลอดเรื่องเพื่อให้มีความงดงามทางวรรณศิลป์มากยิ่งขึ้นและเหมาะแก่การแสดงละครใน ด้วยทรงเห็นว่าบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช “แต่งซ่อมแซมบทครั้งกรุงเก่าเข้ากันไม่สนิท เล่นละครก็ไม่เหมาะ” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 140) กล่าวกันว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ถึงตอนสี่กั๊ก ส่วนตอนต่อจากนั้นเป็นผลงานของกวีอื่นแต่งต่อเติมภายหลัง สันนิษฐานกันว่ากรมหมื่นสุรินทรรักษ์ทรงเป็นผู้แต่งต่อ แต่ก็ยังไม่พบหลักฐานแน่ชัด (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514) บทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ได้รับยกย่องว่าเป็น “ยอดแห่งบทละครใน” ด้วยมีความงดงามสมบูรณ์ทั้งในเชิงวรรณศิลป์และการแสดง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 2 มีเนื้อหาตกทอดมาครบถ้วนสมบูรณ์ตลอดเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องคือตอนอภิเษกอิเหนาครองกรุงเป็น ส่วนบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ได้รับการค้นพบต้นฉบับและตีพิมพ์เพียง 6 ตอนเท่านั้น สาเหตุที่บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 สูญหายกระจัดกระจายไปเสียมาก เหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันเพียงไม่กี่ตอน คงเป็นเพราะหลังจากมีบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 2 ซึ่งงดงามทั้งในเชิงวรรณศิลป์และการแสดงเกิดขึ้น คนส่วนใหญ่ได้หันมายึดถือบทละครในฉบับนี้เป็นแบบฉบับแทน และมีได้ใส่ใจที่จะเก็บรักษาต้นฉบับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วยเข้าใจกันว่า “ไม่มีกิจที่จะต้องเอาเป็นธุระรักษาต่อไป” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 141)

จากการสืบค้นต้นฉบับสมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับต่างๆ ในหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยได้พบข้อมูลที่น่าสนใจ คือ พบว่ามีสมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาเล่มหนึ่งมีเนื้อความตั้งแต่ตอนครุฑาแบทลาจนถึงตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหรา ซึ่งมีสำนวนต่างจากบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 2 และมีได้เป็น 1 ใน 6 ตอนของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ที่ได้รับการค้นพบและพิมพ์เผยแพร่ บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้ จึงน่าสนใจยิ่งที่จะนำมาศึกษาพิจารณาอย่างละเอียดว่าเป็นสำนวนการแต่งของใคร และเก่าแก่มานาน้อยเพียงใด

ในบทความนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ที่จะศึกษาบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบบ้างว่านี้ เปรียบเทียบกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จำนวน 3 เรื่อง คือ บทละครในเรื่องอิเหนา 6 ตอน บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ และบทละครในเรื่องอุณรุท เพื่อค้นหาคำตอบเชิงประวัติแก่เรื่องอิเหนาฉบับที่ เพิ่งค้นพบนี้ว่าเป็นสำนวนการแต่งของใคร เป็นบทพระราชนิพนธ์อิเหนาในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่ยังหลง เหลือตกทอดมาใช่หรือไม่หรือเก่าแก่กว่านั้น โดยผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้น พบนี้น่าจะเป็นบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่ง คำตอบจากการศึกษานี้ น่าจะช่วยเพิ่มองค์ความรู้เรื่องประวัติของบทละครในเรื่องอิเหนาในสังคมไทยให้มากขึ้นและถูกต้องยิ่งขึ้น

ภูมิหลังบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

แม้ว่าในปัจจุบันบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งรวบรวมและฟื้นฟูขึ้นจาก บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับกรุงเก่า จะมีต้นฉบับหลงเหลือตกทอดมาเพียง 6 ตอน แต่เพลงยาวที่อยู่ตอน ท้ายของสมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เล่มที่ 38 เป็นหลักฐานบ่งชี้อย่าง ชัดเจนว่า ต้นฉบับเดิมของบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีเนื้อหาสมบูรณ์ตั้งแต่ต้น จนจบเรื่อง โดยเนื้อหาตั้งแต่ต้นจนถึงตอนศึกชวรวรรณและฟื้นฟูขึ้นจากบทครั้งกรุงเก่า ส่วนเนื้อหาต่อจาก นั้นจนจบเรื่องทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ ดังปรากฏอ้างไว้ ว่า

อันอิเหนานิพนธ์ไว้แต่ก่อน	บทกลอนเพราะพิริ่งเป็นหนักหนา
ใครสดับก็จับวิญญาณ	ดังสุชาติพิรสออ่างกรรณ
แค่ค้างอยู่เพียงลึกซึ้ง	นับปีจะสูญเรื่องเป็นแม่นมั่น
ครั้งนี้พระบาททรงทศธรรม	ถวัลยราชเป็นทวาราวดี
เสด็จเกลิงจักรพรรดิพิฆเนศ	ทรงพระราชนิพนธ์อักษรศรี
ต่อเรื่องอิเหนาแต่ลึกซึ้ง	โดยคตบิรูปุณณ์นิทานกาล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2516: 133)

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่น่าจะช่วยยืนยันได้ว่าเดิมบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 1 มีเนื้อหาสมบูรณ์ก็คือ การที่บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ อุณรุท และดาหลัง ซึ่งรวบรวมและ ฟื้นฟูขึ้นในรัชกาลเดียวกันต่างก็มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนั้นบทละครในเรื่องอิเหนาก็น่าจะมีเนื้อหา สมบูรณ์ด้วยเช่นกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพยายามค้นหาและรวบรวมต้นฉบับ สมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จนได้มา 7 เล่ม มีเนื้อหา 6 ตอน ไม่ปะติด ปะต่อกัน ได้แก่ (1) ตอนตั้งวงศ์เทวajanถึงอิเหนาไปอยู่เมืองหมันหยาดครั้งแรก (2) ตอนเข้าห้องจินตะหรา จนถึงอิเหนาตอบสารระตูกุเรปันและตัดอาลัยบุษบา (3) ตอนวิหยาสะก่าเที่ยวป่าจนถึงระตูกุหมันหยาดรับสาร ระตูกุเรปัน (4) ตอนศึกกะหมังกูหนิง (5) ตอนเข้าเมืองมะละกาจนถึงอุณากรรณขึ้นเขาประจําหงัน และ (6) ตอนย่ำหรันตกไปเมืองมะจาดจนถึงตะราหวันตามย่ำหรันมาเมืองกาหลัง บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับ

รัชกาลที่ 1 ทั้ง 6 ตอนนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ.2460

บทละครในเรื่องอิเหนาดังกล่าวนี้นั้น ในตอนแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่าเป็นสำนวนกรุงเก่า แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เนื่องจากสำนวนกลอนเหมือนกับบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดังที่ทรงอธิบายว่า

ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าไปตรวจดูพวกหนังสืออิเหนาที่ได้ไว้ ไปพบบทอิเหนาซึ่งสังเกตว่าผิดกับที่เคยได้ยินร้องละครมียู่ เอาหนังสือนั้นมาอ่านตรวจดู เห็นเป็นสำนวน 1 ต่างหาก ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร ทรงสงสัยว่าจะเป็นสำนวนครั้งกรุงเก่า ดูเหมือนจะได้มีพระกระแสไว้ในหนังสือพระราชวิจารณ์ ต่อมาถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าไปเปิดดูอิเหนา เอาหนังสือเล่มนั้นมาอ่านอีกครั้ง 1 อ่านพิเคราะห์ดูโดยละเอียด เห็นสำนวนกลอนเหมือนกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 จึงเกิดความคิดว่า นี่เองคือบทอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ...พระราชนิพนธ์อิเหนารัชกาลที่ 2 ได้ยกเอาบทพระนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ตัดไปลงหลายแห่ง อย่างเดียวกับในเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ก็ทรงตัดเอาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ไปลงหลายแห่ง จึงเชื่อได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 แน่ไม่มีที่สงสัย" (เรื่องเดียวกัน: ข-ค)

จากการสืบค้นต้นฉบับสมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาในหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ค้นพบสมุดไทยบทละครในเรื่องอิเหนาเล่มหนึ่งมีเนื้อความตั้งแต่ตอนครุฑาแบหลาจนถึงตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหรา บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับนี้มีสำนวนต่างจากบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 2 และมีได้เป็น 1 ใน 6 ตอนของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทละครในฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้ว่าเป็นสำนวนการแต่งของใคร เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่ขาดหายไปหรือไม่

ภูมิหลังบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ

ต้นฉบับของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบในหอสมุดแห่งชาติเขียนในสมุดไทย หน้าแรกระบุว่าเป็นสมุดไทยเล่มที่ 5 หอสมุดแห่งชาติซื้อจาก ม.ล.แดง สุประดิษฐ์ เมื่อปี พ.ศ.2479 ลงทะเบียนเก็บไว้ในหมู่กลอนบทละคร เลขที่ 430 มัดที่ 197 มีข้อสังเกตว่าหอสมุดซื้อบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับนี้หลังจากที่มีการรวบรวมและตีพิมพ์บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2460 บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้มีรายละเอียดด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และวรรณศิลป์ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบคำประพันธ์และเนื้อหา

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับนี้ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท "กลอนบทละคร" จับความตั้งแต่ครุฑาแบหลาจนถึงอิเหนาเข้าห้องจินตะหราและพยายามโลมนาง เนื้อหาบทแรกกล่าวถึงระตูปักมาทงันกับ

ระตูบันจะรักกัน ทั้งสองเป็นพี่ชายของระตูบุศลีนาที่ถูกบันหยีสंहารและกำลังเตรียมตัวเดินทางไปเผาศพน้องชายที่สนามรบรวมทั้งเข้าร่วมพิธีแห่ของตราสามเหลี่ยมของระตูบุศลีนา ดังที่บรรยายว่า “เมื่อนั้น สองกระสัตรครันแจ้แกล้งไข จึงเสดจยาตราคลาไคล ไปยังที่สงระ-คงคา”³ เนื้อหาบทสุดท้ายจบลงในตอนที่อิเหนาเข้าห้องจินตะหราและกล่าวคำหวานเกี้ยวพาราสีนาง บทสุดท้ายจบตรงคำพูดของอิเหนาที่กล่าวว่า “แม่นเจ้าได้ทุกข์ที่จะทุกข์ด้วย เจ้าม้วยพี่จะม้วย-ด้วยดวงสมร พี่ฤจะให้เจ้าเดือดร้อน ฟังคำที่ก่อนนางเทวี”

เนื้อหาของบทละครในเรื่องอิเหนาที่เพิ่งพบนี้ไม่ปรากฏในบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ทั้ง 6 ตอนดังกล่าว และเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาตอนเดียวกันนี้ในบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 พบว่าต่างส่วนกัน แม้ว่าเนื้อหา 6 ตอนของบทละครในฉบับรัชกาลที่ 1 จะมีตอนเข้าห้องจินตะหาร่วมอยู่ด้วยคาบเกี่ยวกับตอนเข้าห้องจินตะหราในบทละครเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งพบนี้ แต่ตอนเข้าห้องจินตะหราของฉบับรัชกาลที่ 1 จับความที่ช่วงท้ายๆ ของตอนแล้ว คือช่วงที่กำลังจะเข้าบทอัศจรรย์ระหว่างอิเหนากับจินตะหรา มิได้จับความตั้งแต่ต้นที่อิเหนาเข้าห้องจินตะหราเหมือนในฉบับที่เพิ่งพบ เนื้อความตอนเข้าห้องจินตะหราของฉบับรัชกาลที่ 1 กับฉบับที่เพิ่งพบนี้จึงเป็นคนละช่วงกันแม้จะเป็นตอนเดียวกัน

2. วรรณศิลป์

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้แม้จะมีขนาดไม่ยาวนาน แต่ก็เห็นได้ชัดว่ามีวรรณศิลป์ ดังจะเห็นว่ามีการเล่นเสียงสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะหลายบท มีการซ้ำคำเพื่อสร้างเสียงเสนาะหลายแห่ง มีการเล่นคำพ้องเสียงในบทชมธรรมชาติ มีการใช้คำจินตภาพ และโวหารเกี้ยววนางมีความคมคายลึกซึ้ง ดังตัวอย่าง

- ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะในบทชมม้าของอิเหนา

พวยรายสายเหาล้วนพลอยเพชร

แสงเตรจตรัสต้องพระเวหา

แววแวววาบวาบปลาบทตา

ตัดศรีอาษาอันเนียนนิล

- ตัวอย่างการซ้ำคำว่า “ทรง” เพื่อสร้างเสียงเสนาะในบทชมการแต่งตัวของมาหยารัศมีและสการะวาตี

ทรงสุคนธ์ตระหลบอบองค์

บันจงกวดเกล้าเกษรา

ทรงปิ่นแล้วห้อยสร้อยมาลา

รจนาด้วยสุวรรณพรรณราย

ทรงรอบขอบภักตรอำไภย

ทองประดับไฉนเกษเจดฉาย

ทรงทองรัตมวยพลอยพราย

ผัดภักตรเจดฉายดั่งจันทรา

³ ในการอ้างอิงบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับนี้ ผู้วิจัยจะคงรูป/เขียนและตัวสะกดตามต้นฉบับสมุดไทย

- ตัวอย่างการเล่นคำพ้องเสียงในบทชมธรรมชาติ กวีเล่นคำพ้องระหว่างชื่อนกกับชื่อพรรณไม้หลายคู่ เช่น นกไผ่-ต้นไผ่ นกยูง-ต้นยูง นกคืบแค-ต้นแค นกแก้ว-ต้นแก้ว ดังตัวอย่าง

ไผ่จับไผ่ร้องเพรียกไพโร

ยูงจับยูงใหญ่แล้วพ่อนาง

คืบแคจับแคเคียงนาง

แก้วจับแก้วพลางแล้วพลอดกัน

- ตัวอย่างการใช้คำจินตภาพในตอนทีโอเหนาเคลิ้มหลงเซยชมสังคามาระตาด้วยคิดว่าเป็นมาหารัศมี กวีสรรคำแสดงภาพกิริยาอาการของโอเหนาอย่างเด่นชัด เช่น “เกี่ยวกระหวัด” “รัดจริงตึงตรา” “จูบกอดพลอด” “ยวนยี้” และ “ยั่วเข้าเข้าชี้”

เกี่ยวกระหวัดรัดจริงตึงตรา

นึกว่ามาหารัศมี

แต่จูบกอดพลอดพลางยวนยี้

ยั่วเข้าเข้าชี้ไปมา

- ตัวอย่างการใช้โวหารรักอันคมคายของโอเหนาในตอนเกี่ยวจินตะหรา

แต่พี่คร่ำครวญหาไม่ราวัน

เป็นนี้รันดจะลืมหาก็ไม่

ตั้งแต่กำสรดระทดใจ

แต่วันจากเจ้าไปคุณวันนี้

ชมแต่สระใบบางต่างองค์

จำนงจิดคึงศรี

ด้วยความเสน่หานางเทวี

ดังอัคคิกองกลุ้มสุมกาย

ถึงจะเอาอำมะฤตฟ้า

มาละโลมกายก็ไม่หาย

เจ้าจยยืนมีมอดองกาย

ให้พี่คลายร้อนในดวงใจ

โวหารตอนนี้เผยให้เข้าใจความทุกข์ทรมานของโอเหนาอันเกิดจากความรักความคิดถึงนางอย่างแรงกล้า แม้เวลาจะผ่าน “เป็นนี้รันด” ก็ไม่เคยลืมนาง ความทุกข์เพราะปรารถนานางนั้นเหมือนไฟรุ่ม แม้จะนำอมฤตมาฆาโลกก็ไม่หาย ต้องได้สัมผัสจากนางเท่านั้นจึงจะคลายทุกข์

บทละครในเรื่องโอเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ:

พระราชนิพนธ์โอเหนาฉบับรัชกาลที่ 1

ประเด็นปัญหาที่น่าสนใจของบทละครในเรื่องโอเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้คือ มีความเก่าแก่เพียงใดและใครเป็นผู้แต่ง ซึ่งจากการพิจารณาในภาพรวมพบว่าสำนวนภาษาและลีลาการแต่งของบทละครในเรื่องโอเหนาฉบับนี้ค่อนข้างเก่าแก่ แต่จะเก่าแก่ถึงสมัยอยุธยาหรือเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นเรื่องต้องพิจารณา

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะค้นหาคำตอบว่าบทละครในเรื่องโอเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้เป็นบทละครในเรื่องโอเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ตอนที่ขาดหายไปหรือไม่ โดยการนำบทละครในเรื่องโอเหนาฉบับนี้มาศึกษาเปรียบเทียบกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จำนวน 3 เรื่อง คือ บทละครในเรื่องโอเหนาทั้ง 6 ตอน บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ และบทละครในเรื่องอุณรุท เพื่อพิจารณาว่าเป็น

ผลงานของกวีคนเดียวกันหรือไม่ นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่เนื้อหาตอนท้ายของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบอันได้แก่ตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราและเกี่ยวพาราสีนางมีความคาบเกี่ยวกับตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ซึ่งเริ่มต้นตอนที่อิเหนากับจินตะหรากำลังจะเข้าสู่บทอัศจรรย์ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาความเชื่อมต่อกันของเนื้อหา สัมผัสนอก และชื่อเพลงที่ระบุในบทของบทละครในเรื่องอิเหนาทั้ง 2 ฉบับนี้ด้วย

จากการศึกษาพบว่าบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบมีการใช้ถ้อยคำสำนวน ความเปรียบ และกลวิธีการแต่งตรงกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หลายประการ นอกจากนี้ เนื้อหา สัมผัสนอก และชื่อเพลงที่ระบุไว้ในบทสุดท้ายของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้ยังเชื่อมต่อกันสนิทกับตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราในบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกด้วย ทำให้น่าเชื่อว่าบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่ขาดหายไปดังจะแสดงผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ใช้ถ้อยคำสำนวนตรงกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้ถ้อยคำสำนวนตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนารามเกียรติ์ และอุณรุท พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หลายลักษณะ ดังนี้

1.1 ถ้อยคำบอกลักษณะตัวละคร

- นิยมใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” บอกลักษณะตัวละคร

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนิยมใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” บอกลักษณะตัวละครชาย เช่น “ระเด่นมนตรุ่งฟ้า” “ท่านท้าวหมันหยารุ่งฟ้า” จากการศึกษพบว่ามีการใช้ถึง 8 ครั้ง ทั้งที่มีเนื้อหาไม่ยาวนาน

การใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ดังกล่าวนี้นับว่านิยมใช้ในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เช่นเดียวกัน นับเฉพาะในตอนที่ 1 และ ตอนที่ 2 คือ ตอนตั้งวงศ์เทวajanถึงอิเหนาไปอยู่เมืองหมันหยาดครั้งแรก และตอนเข้าห้องจินตะหราจนถึงอิเหนาตอบสารระตูกุเรปันต์ดอลัยบุษบา พบว่ามีการใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ถึง 9 ครั้ง เช่น “พระจอมภพกุเรปันรุ่งฟ้า” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2516: 41)⁴ “ระเด่นมนตรุ่งฟ้า” (หน้า 62) “ท่านท้าวหมันหยารุ่งฟ้า” (หน้า 68)

- นิยมใช้คำว่า “ศรีใส” บอกลักษณะตัวละคร

ในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนิยมใช้คำว่า “ศรีใส” หรือ “ศรีใส” บอกลักษณะตัวละครทั้งชายและหญิง เช่น “สองราชบุตรศรีใส” “องค์ษาระบันหทัยศรีใส” “ระเด่นมนตรศรีใส” จากการศึกษพบว่ามีการใช้ 5 ครั้ง

⁴ ในการอ้างอิงบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ครั้งต่อไป ผู้วิจัยจะใช้อ้างอิงเฉพาะเลขหน้า

การใช้คำว่า “ศรีใส” ดังกล่าวนี้นับว่านิยมใช้ในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เช่นเดียวกัน นับเฉพาะในตอนที่ 1 และ ตอนที่ 2 คือ ตอนตั้งวงศ์เทวajanถึงอิเหนาไปอยู่เมืองหมันหยาครั้งแรก และตอนเข้าห้องจินตะหราจนถึงอิเหนาตอบสารระตูกุเรปันตัดอาลัยบุษบา พบว่ามีการใช้คำว่า “ศรีใส” ถึง 15 ครั้ง เช่น “องค์ประโหมสุหรีศรีใส” (หน้า 62) “ระเด่นมนตรศรีใส” (หน้า 69) “นางมาหยารัศมีศรีใส” (หน้า 92)

1.2 ถ้อยคำในบทชมตัวละคร

- ใช้คำว่า “เพี้ยเพื่อง” ในบทชมการแต่งตัว

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “เพี้ยเพื่อง” ในบทชมการแต่งตัวของตัวละครตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	สังวาลประโยกเพี้ยเพื่อง
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	กลายกลั้พรรณรายเพี้ยเพื่อง (หน้า 54)

- ใช้คำว่า “เพชรพราย” ในบทชมการแต่งตัว

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “เพชรพราย” ในบทชมการแต่งตัวของตัวละครตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ดังนี้

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ทองกรกามเก็จเพชรพราย
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	อัมรงค์เรือนเก็จเพชรพราย (หน้า 149)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	อัมรงค์เพชรพรายอลงกรณ์ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 2, 2540: 485) ⁵
บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1	อัมรงค์เพชรพรายอรชร (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2545: 259) ⁶

⁵ การอ้างอิงบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ครั้งต่อไป ผู้วิจัยจะขออ้างอิงเฉพาะเลขเล่มและเลขหน้า

⁶ ในการอ้างอิงบทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ครั้งต่อไป ผู้วิจัยจะขออ้างอิงเฉพาะเลขหน้า

- ใช้คำว่า “เฟื่องฟุ้ง” และ “รสมาลัยเฟื่องฟุ้ง” ในบทชมการแต่งตัว

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “เฟื่องฟุ้ง” และ “รสมาลัยเฟื่องฟุ้ง” ในบทชมการแต่งตัวตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1 ดังนี้

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	รสมาลัยเฟื่องฟุ้งจะรุ่งกลิ่น
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	รสมาลัยเฟื่องฟุ้งทรรษา (หน้า 73)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	ทรงสุคนธ์เฟื่องฟุ้งจรรุ่งกลิ่น (เล่ม 2 หน้า 485)
บทละครในเรื่องอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1	เป็นละอองเฟื่องฟุ้งหอมหวาน (หน้า 22)

- ใช้วลี “จับชายบรรจง” ในบทชมการแต่งตัว

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “บรรจงจับชาย” บรรยายกิริยาของตัวละครในบทชมการแต่งตัวตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	จับชายบันจงผายผัน
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	จับชายบรรจงคลาไคล (หน้า 98)

- ใช้วลี “ทรงรอบขอบพักรตร์” ในบทชมการแต่งตัว

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “ทรงรอบขอบพักรตร์” ในบทชมการแต่งตัวของตัวละครหญิงตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ทรงรอบขอบพักรตร์อำไภย
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	ทรงรอบขอบพักรตร์จำหลักลาย (หน้า 89)

- ใช้คำว่า “เอี่ยมเทียม” ในบทชมความงาม

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “เอี่ยมเทียม” ในบทชมความงามของตัวละครตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาและอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ทรงสำอางเอี่ยมเทียมหัตถ์ในย
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	งามเอี่ยมเทียมคู่มรินทร์ (หน้า 50)
บทละครในเรื่องอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1	พิศโฉษฐ์งามเอี่ยมเทียมจะแยม (หน้า 158)

- ใช้คำว่า “เนียนนิล” ในบทชมม้า

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “เนียนนิล” ชมสีกายของม้าตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ตัดศรีอาชาอันเนียนนิล
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	สินธพชาติดาตสีเนียนนิล (หน้า 50)

1.3 ถ้อยคำในบทชมทัพ

- ใช้วลี “ธงชายปลายรวิรูปลิวิ...” และ “ธง..รวิ..สะบัด”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้วลี “ธงชายปลายรวิรูปลิวิ...” และ “ธง..ปลิว..ปลายสะบัด” ในบทชมทัพตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ธงไชยปลายรวิรูปลิวิสะบัด
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	ธงชายปลายรวิรูปลิวิระบัด (หน้า 57)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	ธงรวิทิวรายปลายสะบัด (เล่ม 2 หน้า 553)

- ใช้วลี “ธงไชยไกวกวัด”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้คำว่า “ธงไชยไกวกวัด” ในบทชมทัพตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ธงไชยไกวกวัดงามศรี
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	ธงชัยไกวกวัดงามไสว (หน้า 150)

1.4 ถ้อยคำในบทเกี่ยวนาง

- ใช้วลี “จูบแก้มแนมคาง” และ “แก้มแนม”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้วลี “จูบแก้มแนมคาง” และ “แก้มแนม” ในบทบรรยายการเกี่ยวนางของตัวละครชายตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนา อุนรุท และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	จูบแก้มแนมคางทางพิตไสม
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	จูบแก้มแนมคางพลาขม (หน้า 93)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	เขยแก้มแนมเนตรเกศกรรณ (เล่ม 1 หน้า 207)
บทละครในเรื่องอุนรุทฉบับรัชกาลที่ 1	เขยแก้มแนมโอบธุระโท (หน้า 159)

- ไขว้ลิ “เชยนมชม...”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบไขว้ลิ “เชยนมชม...” ในบทบรรยายกิริยาโลมนางตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	เชยนมชมปรางทั้งซ้ายขวา
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	ว่าพลางเชยนมชมพักตร์ (หน้า 94)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	พิศเกศเนตรนมชมนาง (เล่ม 2 หน้า 90)

- ไขว้ลิ “เลียมลอดสอดคว่ำ”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบไขว้ลิ “เลียมลอดสอดคว่ำ” ในบทบรรยายกิริยาโลมนางตรงกับบทละครในเรื่องรามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ก้นแต่เลียมลอดสอดคว่ำ
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	พระกรเลียมลอดสอดคว่ำ (เล่ม 3 หน้า 318)
บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1	เลียมลอดสอดคว่ำวุ่นไป (หน้า 206)

- ไขว้ลิ “กรกระหวัดรัด”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบไขว้ลิ “กรกระหวัดรัด” ในบทบรรยายกิริยาโลมนางตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	กรกระหวัดรัดรีดรีดตรา
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	เกี่ยวกระหวัดรัดรีดรีดตรา (หน้า 98)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	เกี่ยวกระหวัดรัดรีดรีดตรา (เล่ม 3 หน้า 369)
บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1	เกี่ยวกายกรกระหวัดรัดองค์ (หน้า 207)

- ไขว้ลิ “เป็นนรินทร์”

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบไขว้ลิ “เป็นนรินทร์” ในโวหารเกี้ยวนางตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาและอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	เปนนรินทร์จะลืมหักทำไม
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	เป็นนรินทร์ครุ่นครวญทวนหา (หน้า 94)
บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1	เป็นนรินทร์ไปชั่วกัลป (หน้า 330)

2. ใช้ความเปรียบตรงกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบใช้ความเปรียบเดียวกันกับบทละครในเรื่องอิเหนารามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 หลายความเปรียบ ดังนี้

2.1 เปรียบความงามของตัวละครชายกับพระอินทร์

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบเปรียบว่าตัวละครชายงามเหมือนพระอินทร์ตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนารามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ทรงลำอาจเอี่ยมเทียมหัตคินย
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	งามเอี่ยมเทียมคู่มรินทร์ (หน้า 50)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	งามทรงดั่งองค์อมรินทร์ (เล่ม 2 หน้า 552)
บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1	งามดั่งมัจฉวานเสด็จมา (หน้า 47)

2.2 เปรียบสีเสื้อและธงของเหล่าทหารในกองทัพกับสีธงบนท้องฟ้า

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบเปรียบว่าสีเสื้อและธงอันหลากสีของทหารในกองทัพของอิเหนาเหมือนกับสีธงบนท้องฟ้าตรงกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ดังนี้

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	อันศรีเสื้อศรีธงอลงกา ดั่งแสงรุ่งรจนาในอำพร
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	บรรจงดั่งแก่งเลขา เหมือนสีธงอำไพในพื้นฟ้า (หน้า 54)

2.3 เปรียบความงามของธำมรงค์ว่างามควรค่าแก่ภพทั้งสาม

ในบทชมการแต่งตัวของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบและบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เปรียบตรงกันว่าแหวนของตัวละครงามควรค่าแก่ภพทั้งสาม ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	ธำมรงค์ควรค่าภพไตร
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	พระธำมรงค์ค่าควรภพไตร (หน้า 58)

3. ใช้กลวิธีการแต่งตรงกับบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

3.1 ซ้ำคำตันวรรค

บทละครในเรื่องอิเหนารามเกียรติ์ และอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 นิยมซ้ำคำตันวรรคในบทที่มีเนื้อหาพรรณนาชม เช่น ชมโฉม ชมการแต่งตัว ชมทัพ ซึ่งในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบก็ปรากฏการซ้ำคำในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ดังตัวอย่าง

- บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบซ้ำคำว่า “ทรง” หน้าวรรคในบทชมการแต่งตัวของอิเหนา และบทชมการแต่งตัวของมาหยารัศมีและสการะวาตี

- บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เข้าคำตันวรรคในบทพรรณนาต่างๆ หลายครั้ง เช่น คำคำว่า “ทรง” ในบทชมการแต่งตัวของระตูดาหาและตอนอุณากรรณแต่งตัว
- บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เข้าคำตันวรรคในบทพรรณนาต่างๆ หลายครั้ง เช่นกัน เช่น คำคำว่า “เหล่าหนึ่ง” ในบทชมทัพของอินทรีชิต คำคำว่า “งาม” ในบทชมโฉมสุชาจารตอนแปลงเป็นสิดา
- บทละครในเรื่องอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1 เข้าคำตันวรรคในบทพรรณนาต่างๆ หลายครั้งเช่นกัน เช่น คำคำว่า “เหล่าหนึ่ง” ในบทชมทัพของท้าวกำพลนาค คำคำว่า “งาม” ในบทชมราชรถของท้าวกรุงพาน

3.2 เล่นสัมผัสสระคำที่ 2-3 ในวรรคสดับและวรรครอง

บทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1 นิยมเล่นสัมผัสในเสียงสระระหว่าง คำที่ 2 กับ 3 ในวรรคสดับกับวรรครองในบทที่มีเนื้อหาพรรณนาชม เช่น ชมทัพ ชมพาหนะ ชมการแต่งตัว ซึ่งบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบก็ปรากฏด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ	เยื้องอกยกย่องทำนองใน ดังไกรสรศรีลีลา พวยรายสายเหล้าพลอยเพชร แสดงเตรจตรัสต้องพระเวหา
บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1	เกตุกุ่มพุ่มเรียงเหียงหัน ชิงชันกันเกราสเลาสล่าง แจจจิกริกปรูทูกวาง ปริงปรางประยงค์ยมโดย (หน้า 158)
บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	ลองเชิงเร้งฮึกสะฮึกโผน ผ่านโจนทกหมุนติดกัก ย่างใหญ่ไวย่องดังลมพัด ลัดนิ้วมือรอบจักรวาล (เล่ม 2 หน้า 294)
บทละครในเรื่องอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1	ลอยลิ่วปลิวโพยมพยับคลุ้ม เมฆเคลื่อนหมอกกลุ่มอุทัยไซ ถึบราถาร่อนมาไวไว ข้ามไพรเขตพฤกษ์ศรีนทร (หน้า 260)

3.3 เล่นคำพ้องเสียงในบทชมธรรมชาติ

บทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และอุณรุทธฉบับรัชกาลที่ 1 นิยมเล่นคำพ้องเสียงระหว่างชื่อนกกับชื่อพรรณไม้ในบทชมธรรมชาติ ซึ่งในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบก็ปรากฏการเล่นคำพ้องในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ดังตัวอย่าง

- บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบเล่นคำพ้องเสียงชื่อนกกับชื่อพรรณไม้หลายคู่ในบทชมธรรมชาติตอนที่อิเหนาเดินทางไปหมั้นหย่า เช่น นกคืบแค-ต้นแค นกยาง-ต้นยาง นกแก้ว-ต้นแก้ว นกยูง-ต้นยูง นกอังขัญ-ต้นขัน นกเบญจวรรณ-เถาวัลย์ นกกระทา-ต้นคนธา

- บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 เล่นคำพ้องเสียงชื่อนอกกับชื่อพรรณไม้หลายคู่ในบทชมธรรมชาติตอนต่างๆ เช่น นกคืบแค-ต้นแค นกแก้ว-ต้นแก้ว นกกระวาน-ต้นกระวาน นกกระสา-ต้นกระสัง นกสาธิกา-ต้นกาหลง (หน้า 158)

- บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เล่นคำพ้องเสียงชื่อนอกกับชื่อพรรณไม้หลายคู่ในบทชมธรรมชาติตอนต่างๆ เช่น นกยาง-ต้นยาง นกสาธิกา-กรรณิการ์ นกหว่า-ต้นหว่า นกยาง-ต้นยาง นกยูง-ต้นยูง นกเบญจวรรณ-เถาวัลย์ (เล่ม 1 หน้า 238)

- บทละครในเรื่องอุณรุทฉบับรัชกาลที่ 1 เล่นคำพ้องเสียงชื่อนอกกับชื่อพรรณไม้หลายคู่ในบทชมธรรมชาติตอนต่างๆ เช่น นกยาง-ต้นยาง นกแก้ว-ต้นแก้ว นกคืบแค-ต้นแค นกหว่า-ต้นหว่า นกกระทา-ต้นคนธา นกเบญจวรรณ-เถาวัลย์ (หน้า 331-332)

นอกจากนี้ โครงสร้างของการเล่นคำพ้องเสียงดังกล่าวในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบยังตรงกับการเล่นคำพ้องเสียงในบทละครในฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย คือ ใช้โครงสร้าง “(ชื่อนก) จับ (ชื่อพรรณไม้ที่พ้องเสียงกับชื่อนก)” ตรงกัน เช่น *“กระสาจับสาระภีใหญ่” “ไก่อจับ-ปุมไก่อแล้วขานขัน” “อัญชลีจับเชิงชัน” “ชาลีกาจับกรรณิกา”*

4. เนื้อหา สัมผัสนอก และเพลงหน้าพาทย์เชื่อมต่อกันสนิทกับบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1

เนื้อหาตอนท้ายของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบคือตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราและเกี่ยวพาราสีนาง ตอนนี้มีเนื้อหาคาบเกี่ยวกับตอนเข้าห้องจินตะหราในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ซึ่งเริ่มต้นตอนที่อิเหนากำลังโลมจินตะหรานั่นก็เข้าสู่ทอศจรรย์ ด้วยเหตุที่เนื้อหาตอนเข้าห้องจินตะหราของบทละครในทั้ง 2 ฉบับคาบเกี่ยวกัน ผู้วิจัยจึงได้นำมาศึกษาพิจารณาด้วยว่ามีความต่อเนื่องเชื่อมต่อกันหรือไม่ ซึ่งจากการเปรียบเทียบพบว่าเนื้อหาตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราของบทละครในทั้ง 2 ฉบับนี้สามารถเชื่อมต่อกันได้สนิท นอกจากนี้ สัมผัสนอกของกลอน และชื่อเพลงที่ระบุไว้ ก็เชื่อมต่อกันได้สนิทอย่างน่าอัศจรรย์ด้วย ดังนี้

4.1 เนื้อหาเชื่อมต่อกันสนิท

เนื้อหาในบทสุดท้ายของบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบจบลงที่คำพูดของอิเหนาที่กล่าวเกี่ยวจินตะหราว่า อิเหนารักนางมาก ขอนางอย่าได้กลางแคลงใจ หากนางทุกข์ก็จะทุกข์ด้วย หากนางสิ้นชีวิตก็จะขอติดตามไป จะมีให้นางเดือดร้อนด้วยค่านินทาของคนอื่น ดังนี้

मैंเจ้าได้ทุกข์พี่จะทุกข์ด้วย

พี่ทักจะให้เจ้าเดือนร้อน

เจ้าม้วยพี่จะม้วยด้วยดวงสมร

พังคำพี่ก่อนนางเทวี

บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ที่เหลือตกทอดมา

- 1 ตอนตั้งวงศ์เทวาจนถึงอิเหนาไปอยู่เมืองหมันหยาดครั้งแรก
(→ ตอนดรสาแบหลาถึงอิเหนาเข้าห้องจินตะหรา ในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบ)
- 2 ตอนเข้าห้องจินตะหราจนถึงอิเหนาตอบสารระตุกูเรปันและตัดอาลัยบุษบา
- 3 ตอนวิหยาสะก่าเที่ยวป่าจนถึงระตุหมันหยารับสารระตุกูเรปัน
- 4 ตอนศึกกะหมิงกุธนิง
- 5 ตอนเข้าเมืองมะละกาจนถึงอุณากรรณขึ้นเขาประจาหั้น
- 6 ตอนย่ำหรันตกไปเมืองมะงาดาจนถึงดะราหวันตามย่ำหรันมาเมืองกาหลัง

บทสรุป

ผลการศึกษาเปรียบเทียบบทละครในเรื่องอิเหนาตอนดรสาแบหลาจนถึงอิเหนาเข้าห้องจินตะหราฉบับที่เพิ่งค้นพบกับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จำนวน 3 เรื่อง คือบทละครในเรื่องอิเหนาที่เหลือตกทอดมา 6 ตอน บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ และบทละครในเรื่องอุณรุฑ ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า**บทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งค้นพบนี้ เป็นบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่ตกทอดหลงเหลือมา** เนื่องจากการใช้ถ้อยคำ ความเปรียบ และกลวิธีการแต่งตรงและคล้ายคลึงกับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ทั้ง 3 เรื่องดังกล่าวจนน่าเชื่อว่าเป็นผลงานของกวีเดียวกัน นอกจากนี้ ตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับที่เพิ่งพบกับบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ยังเชื่อมต่อกันได้สนิทอีกด้วย โดยเห็นได้ชัดว่าตอนดังกล่าวจะต้องปรากฏอยู่ก่อนหน้าตอนเข้าห้องจินตะหราในบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1

หลังจากมีบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ที่ไพเราะงดงามสมบูรณ์ทั้งกระบวนการแสดงและวรรณศิลป์ คนส่วนใหญ่จึงไม่มีใครสนใจอ่านบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เท่าใดนัก เป็นเหตุให้บทละครจัดกระจายสูญหายไปเป็นอันมาก แม้เมื่อมีการรวบรวมได้บางตอน ก็ยังไม่เป็นที่นิยมอ่านและเผยแพร่เท่าใดนัก ด้วยผู้อ่านอาจเห็นว่าเนื้อความไม่ปะติดปะต่อกัน และกระบวนการกลอนสุภาพพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ไม่ได้ ถึงกระนั้นก็ใช่ว่าบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จะไม่มีความไพเราะงดงาม เมื่อพิจารณาวรรณศิลป์ของบทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แล้ว ควรนับได้ว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีมีคุณค่าทางวรรณศิลป์เรื่องหนึ่ง ดังจะเห็นว่าในตอนที่เพิ่งค้นพบดังกล่าวมีการเล่นเสียงสัมผัส การเล่นคำพ้อง การซ้ำคำ การใช้คำจินตภาพ และการใช้โวหารอันลึกซึ้งคมคายของตัวละคร ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด สอดรับกับที่กรมศิลปากรได้เคยกล่าวยกย่องบทละครในเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ไว้ว่า “เป็นหนังสือดีอันควรนิยม” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2516: ง)

กล่าวได้ว่า บทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ตอนตรัสบาปหลายจนถึงตอนอิเหนาเข้าห้องจินตะหราที่เพิ่งค้นพบนี้ เป็นข้อมูลที่มีคุณค่าแก่การศึกษาวรรณคดีไทย ทำให้บทละครในเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีเพิ่มเติมขึ้นมาอีกตอนหนึ่ง และทำให้เห็นว่าบทละครในฉบับนี้ก็มีควมไพเราะงดงามทางวรรณศิลป์อยู่ไม่น้อย

เอกสารอ้างอิง

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2508. **ตำนานละครอิเหนา**.

พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: คลังวิทยา.

_____. 2514. "คำอธิบาย ว่าด้วยบทละครอนิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ"

เรื่องอิเหนา, ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 11, หน้า (ก) – (ข)

กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. 2516. **บทละครเรื่องอิเหนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

_____. 2540. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 1-4**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: กอง

วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

_____. 2545. **บทละครเรื่อง อุณรุท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและ ประวัติศาสตร์

กรมศิลปากร.

เรื่องอิเหนา. กลอนบทละคร หมวดอักษร อ. สมุดไทย เลขที่ 430 ดุ้ที่ 115 ชั้นที่ 3/5 มัดที่ 197 แผนก

เอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ.